

Effecten van IMC Weekendschool op zelfvertrouwen, toekomstperspectieven en sociale verbondenheid

IMC Weekendschool

Op IMC Weekendschool krijgen jongeren van tien tot veertien jaar gedurende tweeënhalft jaar les in een breed scala aan disciplines, beroepen en studievaardigheden. Gepassioneerde gastdocenten introduceren hun werkveld en laten de leerlingen werken aan taken en opdrachten uit het echte leven. Leerlingen worden aangemoedigd hun interesses, capaciteiten en vaardigheden te ontwikkelen. Ook worden zij gestimuleerd hun blikveld te verbreden door zich in uiteenlopende sociale rollen en werksituaties te verplaatsen, en actualiteiten te bespreken.

Doel van het weekendschoolonderwijs is jongeren te versterken in een gemotiveerde levenshouding. De verwachting is dat ruime kennis over zichzelf en de samenleving, gecombineerd met de gewoonte zich in uiteenlopende contexten te verplaatsen, bijdraagt aan het vermogen zelfstandig gemotiveerde keuzes te maken voor de toekomst. Dit onderzoek zet de loop op drie bouwstenen voor een gemotiveerde levenshouding: zelfvertrouwen, toekomstperspectieven en sociale verbondenheid.

De studie

IMC Weekendschool verwacht dat haar leerlingen door deelname aan het programma hun zelfvertrouwen vergroten, hun toekomstperspectieven verbreden en zich verbonden gaan voelen met de samenleving. Een longitudinale studie is opgezet om te onderzoeken of weekendschooldeelname inderdaad leidt tot groei op deze drie zogenoemde 'kernconcepten'. De huidige studie onderzoekt dus geen langetermijneffecten, maar de ontwikkeling gedurende de tweeënhalftjarige weekendschoolperiode, bij jongeren tussen tien en veertien jaar.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt: ***Ontwikkelen leerlingen die weekendschoolonderwijs volgen zich sterker op de drie kernconcepten dan leerlingen uit dezelfde wijken die geen weekendschoolonderwijs volgen?***

Omdat het weekendschoolprogramma uniek is in haar opzet en doelstellingen, was een op maat gemaakt instrumentarium nodig om de verwachte effecten te meten. Eerder onderzoek (van Klaveren, *in press*) leidde tot de conclusie dat bestaande, gevalideerde, vragenlijsten niet precies genoeg zijn om de specifieke non-cognitieve vaardigheden te meten die de weekendschool wil stimuleren. De huidige studie is niet alleen bijzonder wegens het specifiek hiervoor ontworpen instrumentarium, maar ook vanwege de ongebruikelijke duur en het substantiële aantal gevolgde leerlingen (ruim 700 leerlingen per meting) uit verschillende steden.

Het onderzoek werd opgezet door de afdeling *Research & Development* van IMC Weekendschool en uitgevoerd onder supervisie van methodologisch socioloog prof. dr. H. G. van de Werfhorst (Universiteit van Amsterdam). Alle negen vestigingen van IMC Weekendschool (gevestigd in zeven steden, negen wijken) zijn in het onderzoek betrokken en alle leerlingen die in het jaar 2009 zijn begonnen op de weekendschool hebben deelgenomen. De groep weekendschoolleerlingen is vergeleken met een controlegroep: klasgenoten van de reguliere basisschool die niet naar de weekendschool zijn gegaan. Bij deze groepen zijn over een periode van tweeënhalft jaar vijf metingen verricht aan de hand van vragenlijsten. Eén van de vragenlijsten was de Weekend School Questionnaire (WSQ), die in de eerder genoemde studie werd ontwikkeld en getest.

De eerste meting vond plaats in oktober 2009, vóórdat bekend was welke basisschoolleerlingen op de weekendschool zouden starten. De vijfde en laatste meting was vlak voor de weekendschool diploma-uitreiking in maart 2012. Bij aanvang deden 887 leerlingen mee (298 weekendschoolleerlingen en 589 leerlingen uit de controlegroep). Bij de vijfde meting waren er 718 deelnemers (192 weekendschoolleerlingen, 65 uitvallers en 461 leerlingen uit de controlegroep).

Startpositie

Analyses van de achtergrond van leerlingen laten zien dat weekendschoolleerlingen op omgevingsfactoren weinig verschillen van de leerlingen in de controlegroep. In beide groepen is de sekseverdeling gelijk; weekendschoolleerlingen worden even vaak opgevoed door beide ouders, die even vaak in Nederland zijn geboren en even vaak thuis Nederlands met hen praten. Ze hebben net zo veel sociaal kapitaal (zoals afspreken met vrienden, MSN'en, buiten spelen). Ook ondernemen hun ouders net zo vaak (culturele) activiteiten met ze (zoals naar de bioscoop, de dierentuin of het bos gaan).

Er zijn ook verschillen. Weekendschoolleerlingen verschillen op de meeste gemeten psychologische factoren al bij aanvang van hun klasgenootjes die niet naar de weekendschool gaan. Ook is er verschil in de (culturele) activiteiten die ze zelfstandig ondernemen: vaker dan de controlegroep lezen ze boeken, bezoeken de bibliotheek en zoeken ze informatie op internet.

Methode

De studie onderzoekt of weekendschoolleerlingen sterker groeien op de drie kernconcepten dan de controlegroep (hun klasgenoten van de basisschool). Voor de statistische analyses is gebruik gemaakt van panel fixed effects modellen. Individuele verschillen tussen leerlingen worden constant gehouden en spelen daardoor geen rol in de analyses. Deze modellen meten de groei die weekendschoolleerlingen en de controlegroep doormaken gedurende vijf metingen. Dit onderzoek gaat dus niet over verschillen tussen de twee groepen, maar over verschillen in groei tussen de twee groepen. Eventuele startverschillen zijn hierbij irrelevant.

Uitkomsten

Hieronder worden de uitkomsten van de bevindingen per kernconcept samengevat. Alle genoemde resultaten zijn statistisch significant.

Zelfvertrouwen

Het kernconcept zelfvertrouwen is met zes items gemeten met de WSQ (stellingen met een 5-punt Likert schaal). Hieruit blijkt dat weekendschoolleerlingen sterker groeien dan de controlegroep. Zo denken zij vaker dat ze zullen slagen als ze hun best doen, beschouwen ze zichzelf minder vaak als dom en zijn ze vaker tevreden met zichzelf. Ook op het afgeleide concept 'durf' (zelfstandig oordelen en beslissen, in de academische context en in de sociale context in het algemeen) groeien weekendschoolleerlingen sterker (6 items). Zo komen ze eerder op voor klasgenoten die worden gepest en durven ze vaker vragen te stellen. Daarnaast ontwikkelen weekendschoolleerlingen zich sterker op subjectieve schoolprestaties. Ze schatten in toenemende mate in dat ze beter hun best doen op school en dat ze beter presteren dan hun klasgenoten.

Toekomstperspectieven

Het kernconcept toekomstperspectieven is gemeten met een breed scala aan indicatoren, waarvan de meeste in open (beschrijvende) antwoordcategorieën. Op de meeste – maar niet alle – indicatoren groeien weekendschoolleerlingen sterker dan de controlegroep.

Kennis over beroepen. Gevraagd naar omschrijvingen van diverse beroepen (variërend per meting) groeit bij weekendschoolleerlingen de juistheid van de beroepsomschrijvingen sterker

dan bij niet-weekendschoolleerlingen. Weekendschoolleerlingen hebben dus in toenemende mate inhoudelijk betere kennis over een breed aantal beroepen.

Voorkeuren voor beroepen. Gevraagd naar beroepen die de leerlingen in overweging zouden nemen om later uit te oefenen, noemen weekendschoolleerlingen meer beroepen dan de controlegroep. Er is geen verschil in wat wij 'standaard hoge beroepen' noemen, namelijk 'dokter', 'advocaat' en 'accountant.' Voor andere beroepen zijn er wel verschillen: weekendschoolleerlingen noemen vaker 'onalledaagse hoge beroepen' - zoals architect, piloot of rechter - en vaker middenklasse beroepen zoals leraar of politieagent. Dit antwoordpatroon laat zien dat weekendschoolleerlingen een breder arsenaal aan beroepen voor zichzelf in overweging nemen dan de bekende drie beroepen met aanzien. Er zijn geen verschillen gevonden voor expressieve beroepen zoals acteur, dj of artiest.

Redenen voor beroepsvoorkeuren. Wanneer leerlingen wordt gevraagd naar de redenen waarom ze bepaalde beroepen overwegen, noemen weekendschoolleerlingen vaker de *aard* van het beroep (bijvoorbeeld 'docent, want je kunt anderen iets leren') en minder vaak de *status* (bijvoorbeeld 'geld', 'aanzien'). Dit antwoordpatroon laat zien dat weekendschoolleerlingen hun beroepsopties meer vanuit hun eigen persoon gaan beschouwen dan vanuit een maatschappelijk standaardbeeld van wat 'hoog' is.

Talenten. Op de vraag 'Waar ben jij goed in?' geven weekendschoolleerlingen andere antwoorden dan niet-weekendschoolleerlingen. Ze gaan niet méér, maar wel andere talenten noemen. Weekendschoolleerlingen noemen meer sociale vaardigheden (bijvoorbeeld helpen, luisteren) en meer specifieke competenties (bijvoorbeeld kaartlezen, talen spreken, EHBO). Ze noemen minder sporttalenten dan de controlegroep.

Talenten koppelen aan beroepen. De leerlingen is gevraagd of ze bij hun talenten een passend beroep konden noemen. Weekendschoolleerlingen blijken niet vaker hun talent aan een beroep te koppelen. Dit non-effect kan onder andere betekenen dat: (a) weekendschoolleerlingen de bedoelde link niet vaker leggen dan niet-weekendschoolleerlingen, (b) het instrumentarium niet voldeed om een eventueel verband te vinden, of (c) de link tussen talenten en beroepsopties op jonge leeftijd nog niet aantoonbaar wordt gelegd. De verwachting is de laatste mogelijkheid. Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen of het verband tussen specifieke talenten en specifieke beroepsopties inderdaad pas op latere leeftijd gelegd wordt, en zo ja of weekendschoolalumni dit vaker doen dan leeftijdgenoten met dezelfde achtergronden.

Toekomstperspectieven (WSQ). De WSQ bevat zes items waarmee getracht wordt algemene toekomstverwachtingen te vangen. Bijvoorbeeld: 'Ik kan alles worden wat ik wil', en 'Ik praat graag over mijn toekomst'. In de antwoorden zijn geen verschillen gevonden. De algemene vragen van de WSQ lieten dus niet de verschillen zien die met de open vragen wel zijn gevonden.

Nieuwsgierigheid. Nieuwsgierigheid wijkt enigszins af van de andere variabelen. We verwachtten dat leerlingen al bij aanvang van het weekendschoolonderwijs hoog scoren. Het programma begint op tienjarige leeftijd omdat de weekendschool haar leerlingen dan wil voeden in hun van nature hoge nieuwsgierigheid. We zijn geïnteresseerd in de vraag hoe de nieuwsgierigheid van leerlingen zich ontwikkelt, maar anders dan bij de overige variabelen wordt er geen groei verwacht. Acht stellingen uit de WSQ meten nieuwsgierigheid (bijvoorbeeld 'Als ik iets nieuws zie, wil ik precies weten hoe het werkt'). Er is geen significant verschil gevonden tussen weekendschoolleerlingen en de controlegroep.

Sociale verbondenheid

Sociale verbondenheid is in eerste instantie gemeten met de WSQ (4 items). De operationalisering betrof voornamelijk 'sociale steun' en 'netwerk.' Hierop zijn geen verschillen gevonden tussen beide groepen. Weekendschoolleerlingen bleken bijvoorbeeld niet meer dan hun klasgenoten te ervaren dat ze mensen kennen die hen zouden kunnen helpen als het nodig is. Ook ervaren ze niet meer praktische steun uit hun omgeving.

In de laatste twee metingen zijn meer indicatoren opgenomen voor het meten van sociale verbondenheid. Algemene kennis is getoetst met 12 vragen (variërend per meting). Ook kwam een gevalideerde vragenlijst over burgerschap (Ten Dam, 2010) beschikbaar, waarvan enkele indicatoren zijn opgenomen. De resultaten hiervan laten zien dat weekendschoolleerlingen sterker groeien op algemene kennis dan niet-weekendschoolleerlingen (12 items). Zij hebben bijvoorbeeld een grotere woordenschat en weten meer over (wereld)politiek dan hun klasgenoten. Bij de burgerschapsvragen bleek dat weekendschoolleerlingen niet sterker groeien op het onderdeel 'kennis over de democratie' dan de controlegroep. Weekendschoolleerlingen weten wel beter hoe ze moeten omgaan met verschillen tussen mensen dan niet-weekendschoolleerlingen. Weekendschoolleerlingen scoren dus hoger op het onderdeel 'inlevingsvermogen'.

De resultaten op algemene kennis en omgaan met verschillen tussen mensen zijn methodologisch minder sterk dan de resultaten van de overige indicatoren doordat de betreffende vragenlijsten alleen bij de laatste twee metingen zijn afgenomen (eventuele effecten tijdens de eerste jaren van het weekendschoolonderwijs kunnen niet worden gemeten).

Conclusies

Dit onderzoek is uniek in omvang, duur en onderwerp (het effect van aanvullend onderwijs op non-cognitieve factoren). Op alle drie onderzochte kernconcepten kan groei worden aangetoond. Weekendschoolleerlingen groeien sterker dan de controlegroep in: (1) diverse aspecten van *zelfvertrouwen*, waaronder durf in de academische context en in de sociale context in het algemeen, (2) *toekomstperspectieven*, met name groeiende kennis over maatschappelijke opties, specifiekere belangstelling voor maatschappelijke opties, en een groeiend besef van de eigen capaciteiten, (3) *sociale verbondenheid*, met name groeiende algemene kennis en groeiend inlevingsvermogen.

Statistisch gezien moeten de gevonden verschillen in groei worden toegeschreven aan de weekendschoolinterventie. Dat de aanvangswaarden voor weekendschoolleerlingen vaak al hoger waren dan voor niet-weekendschoolleerlingen is statistisch gezien irrelevant. Desalniettemin kan de vraag rijzen of de vaak hogere aanvangswaarden niet ook zonder interventie tot groei hadden geleid. Op dat niveau, het inhoudelijk niveau van de concepten, is het van belang dat de onderzochte concepten (zelfvertrouwen, toekomstperspectieven en sociale verbondenheid) bij uitstek sociale interactie behoeven. Ook als een kind uitermate ontvankelijk is, kan sterke groei op non-cognitieve factoren pas plaatsvinden in de context van een voedende omgeving.

Reflectie en vervolgonderzoek

Dit onderzoek is van betekenis omdat er vrijwel geen substantieel onderzoek bestaat naar de effecten van aanvullend onderwijs op non-cognitieve uitkomstmaten. Het feit dat het gelukt is om groei te meten die de weekendschool leerlingen doormaken op niet-cognitieve ontwikkelingsfactoren betekent dat er zinvolle kernconcepten zijn aangewezen, die effectief zijn geoperationaliseerd.

Dit onderzoek biedt een basis voor verdere theorievorming over aanvullend onderwijs. Het geeft zoekrichtingen voor het beantwoorden van de vraag hoe (aanvullend) onderwijs jongeren het best kan voorbereiden op het maken van gemotiveerde keuzes voor studie en beroep.

Vervolg vragen zijn bijvoorbeeld:

- Is voor de gevonden groei al een bepaalde startwaarde (ontvankelijkheid) nodig, of kan ze (eventueel met aanpassingen aan het programma) bij alle jongeren worden bereikt? Zo ja, hoe dan?
- Hoe verhouden deze non-cognitieve ontwikkelingsfactoren zich tot elkaar? Zit er volgorde in? Zijn er ontvankelijke leeftijden voor de verschillende factoren? Versterken ze elkaar?
- Hoe verhouden deze non-cognitieve ontwikkelingsfactoren zich uiteindelijk tot het vermogen om gemotiveerde keuzes te maken? Zijn ze er allemaal voor nodig? Zijn er nog andere essentiële voorwaarden?
- Hoe en wanneer leggen jongeren een relatie tussen specifieke talenten en specifieke beroepsopties? Wordt dit verband inderdaad pas op latere leeftijd gelegd? Zo ja, doen weekendschool alumni dit vaker dan leeftijdsgenoten met dezelfde achtergronden?

De hoofdvraag van IMC Weekendschool overstijgt de weekendschoolpraktijk: hoe kan aanvullend onderwijs het best worden ingericht om jongeren te versterken in een gemotiveerde levenshouding? Voor het beantwoorden van deze vraag zijn diverse soorten onderzoek nodig. Met name: (1) conceptueel (kwalitatief) onderzoek naar de inhoud en de determinanten van 'gemotiveerde keuzes,' ook buiten de weekendschoolpraktijk, (2) voortgaand longitudinaal onderzoek onder weekendschooldeelnemers in vergelijking met controlegroepen, naar onder andere bovengenoemde vragen, (3) onderzoek naar levenslopen van weekendschoolalumni op langere termijn, in vergelijking met controlegroepen.

Vervolgonderzoek zal zich richten op alle drie genoemde soorten studies.

Rapportage

Een uitgebreidere rapportage van deze studie is op aanvraag beschikbaar. Een publicatie voor een academisch tijdschrift is in voorbereiding (Appelhof, Terwijn, van de Werfhorst, *in preparation*).

Gert Jan Appelhof
Heleen Terwijn
Herman van de Werfhorst